

ALTERNATYVAUS UGDYMO ŠVIETIMO SISTEMOJE GAIRĖS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje gairių (toliau – Gairės) paskirtis – numatyti alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje tikslus ir uždavinius, jų įgyvendinimo kryptis, apibrėžti numatomus rezultatus.

2. Gairės parengtos atliepiančios alternatyvaus ugdymo poreikį, įgyvendinant Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 24 d. nutarimu Nr. 82 (Žin., 2005, Nr. 12-391) ir atsižvelgiant į Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo bei atnaujinimo strategiją, patvirtintą švietimo ir mokslo ministro 2007 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. ISAK-970 (Žin., 2007, Nr.63- 2440); Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo ugdymo procese sampratą, patvirtintą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr. ISAK-256 (Žin., 2004, Nr. 35-1150); Jaunimo mokyklų koncepciją, patvirtintą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. ISAK-2549 (Žin., 2006, Nr. 7-263); Jaunimo mokyklų koncepcijos įgyvendinimo veiksmų planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. ISAK- 1388; Vaikų sugražinimo į mokyklas gaires, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. ISAK- 2571 (Žin., 2005, Nr. 149-5454), Netradicinio ugdymo koncepciją, patvirtintą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. spalio 30 d. įsakymu Nr. 1446 (Informacinis leidinys, 2001 m., Nr. 17(132).

3. Gairėse vartojamos šios sąvokos:

3.1. Alternatyvus ugdymas – tradicinio ugdymo kryptis, atitinkanti bendruosius ugdymo tikslus, turinti savitą turinį, formas, metodus ir kontekstą, ugdymo turinio įgyvendinimą, atliepiančią mokinio galias ir jo mokymosi patirtį.

Netradicinę mokyklą nuo tradicinės paprastai skiria savita vertybinė orientacija, ugdymo tikslai, ugdymo filosofija, religinė orientacija, pedagoginis psichologinis požiūris į vaiką, reikalavimai pedagogui, savitas ugdymo proceso organizavimas (ugdymo programos, ugdymo proceso organizavimo būdai, ugdymo planai ir metodai, ugdimoji veikla ir aplinka, vertinimo sistema), mokyklos struktūra bei valdymas ir kt.

Alternatyvioje tradicinio ugdymo kryptyje neakcentuojama kitokia nei tradicinėje mokykloje ugdymo filosofija ar religinė orientacija. Joje orientuojamasi į ugdymo turinio realizavimo specifiškumą, mokyklos-ugdymo planą, mokymosi laiką, ugdymo/si individualizavimą ir diferencijavimą, mobilių grupių sudarymą, ugdymo turinio dalių-bendrojo lavinimo, papildomo ugdymo, ikiprofesinio rengimo- santykį ir integralumą. Tai sudaro pagrindą pagrindinio ugdymo variantiškumui, programų įvairovei.

3.2. Produktyvus mokymasis – alternatyvaus ugdymo organizavimo modelis, grindžiamas autentiška praktine, kontekstualia veikla socialinėje aplinkoje, kai sudaromos sąlygos mokytiis remiantis konkrečioje darbo vietoje įgyta patirtimi, padedant mokytojui.

II. ALTERNATYVAUS UGDYMO ŠVIETIMO SISTEMOJE TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

4. Alternatyvaus ugdymo tikslai – sudaryti sąlygas kuo didesniai mokinių, turinčių mokymosi motyvacijos, socializacijos problemų, skaičiui įgyti pagrindinį išsilavinimą ir siekti, kad jie mokytojai toliau ir įgytų vidurinį išsilavinimą arba vidurinį išsilavinimą ir darbo rinkoje paklaustą profesinę kvalifikaciją.

5. Alternatyvaus ugdymo uždaviniai:

5.1. padėti mokiniams išlikti nuoseklioje švietimo sistemoje arba grįžti į ją, stiprinant jų mokymosi motyvaciją ir padedant įveikti mokymosi sunkumus;

5.2. sudaryti sąlygas formuotis pozityviai mokinių socialinei adaptacijai, ugdant savęs pažinimo, gyvenime išskylančių probleminių situacijų tinkamo sprendimo ir atsparumo neigiamai socialinei įtakai gebėjimus;

5.3. sudaryti sąlygas dalyvauti produktyvioje praktinėje veikloje, kad mokinys galėtų plėtoti asmeninius interesus ir gebėjimus per pasirinktą ir asmeniškai patrauklią veiklą;

5.4. sudaryti sąlygas mokytojams įgyti kompetencijų, reikalingų alternatyviam ugdymui įgyvendinti.

III. SITUACIJOS ANALIZĖ

6. Nuo 1993 m. Lietuvoje pradėjo kurtis jaunimo mokyklos, kurios tapo alternatyva tradicinei mokyklai, nepajėgiančiai atliepti mokinių, kurie turi mokymosi motyvacijos, socialinės adaptacijos, mokymosi ir kitų sunkumų, bei mokyklos nelankančių vaikų poreikių. Jaunimo mokyklų atsiradimas davė pradžią alternatyvaus ugdymo kryptiai netradiciniame ugdyme formuotis.

7. Netradicinio ugdymo koncepcijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. spalio 30 d. įsakymu Nr. 1446 (Informacinis leidinys, 2001 m., Nr. 17 (132)), nurodoma, kad švietimo įstaigų kūrimasis didina rinkimosi galimybių spektrą, plečia institucinę Lietuvos švietimo įvairovę, skatina ugdymo proceso modernėjimą. Lietuvoje pradėjo kurtis netradicinės mokyklos (Montesori, Valdorfo, Suzuki ir kt.).

8. Jaunimo mokyklos Lietuvoje veikia jau keturiolikti metai. Jose ugdomi 12–6 metų paaugliai, stokojantys mokymosi motyvacijos, turintys mokymosi sunkumų ir linkę iškristi iš nuosekliojo mokymosi sistemos, bei 16–18 metų mokiniai, dėl socialinių-ekonominių priežasčių negalintys lankyti bendrojo lavinimo mokyklos. 6333 mokiniai jaunimo mokyklose baigė pagrindinio ugdymo programą ir 5112 mokinių įgijo pagrindinį išsilavinimą. Vis dėlto jų veikla kaip galimų alternatyvaus ugdymo institucijų nėra pakankamai išplėtoti.

9. Atlikti tyrimai „Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys (2003 m.)“, „Paauglys – šeima – mokykla – išorinis pasaulis“ (2005 m.), „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“ (2005 m.), statistinių duomenų analizė rodo:

9.1. sunkią šeimų ekonominę-socialinę padėtį: 53 proc. mokinių gyvena nepilnose šeimose, 80 proc. šeimų kaip probleminės šeimos (asocialios šeimos, valkatavimas, tėvų nenoras leisti vaiką į mokyklą, socialiai remtinės šeimos ir pan.) yra stebimos seniūnijų, vaikų teisių tarnybų, policijos komisariatų darbuotojų. Tai daro įtaką nepakankamam tėvų rūpinimuisi vaikais: 47,8 proc. jaunimo mokyklos mokinių tėvų yra bedarbiai;

9.2. mokiniai palieka mokyklas dėl psichologinių priežasčių: pakitusio savęs vertinimo, sumažėjusių siekių, nesėkmių, palyginti didelio nerimo, savarankiškumo siekimo, polinkio į praktinę veiklą ir intelekto sandaros (menki, kartais normalūs, bet nepakankamai ugdomi intelektiniai gebėjimai, menčiau išlavinti verbaliniai gebėjimai ir kt.), emocijų ir elgesio sutrikimų, deviantinio elgesio;

9.3. mokiniai palieka mokyklas ir dėl mokymosi „spragų“, kurios siejamos su žemesniais mokinių intelektualiais gebėjimais, besimokančiojo specialiaisiais poreikiais ir laiku nesuteikta pedagogine ir psichologine pagalba, konfliktiškais santykiais su mokytojais, bendraamžiais;

9.4. nepakankamas pedagogų pasirengimas nustatyti ir įvertinti tokių vaikų poreikius, nepakankamos žinios ir gebėjimai bendrauti ir dirbti su jais, susiformavusios stereotipiškai neigiamos nuostatos jų atžvilgiu;

9.5. dalis mokinių, paliekančių bendrojo lavinimo mokyklas, eina dirbti, kiti renkasi profesines mokyklas dėl jose mokamų stipendijų ir įgyja tik profesiją be pagrindinio išsilavinimo;

9.6. per pastaruosius penkerius metus mokyklos nelankančių vaikų skaičius mažėjo: 1999 m. buvo registruoti 824 bendrojo lavinimo mokyklos nelankantys mokiniai, 2000 m. – 789 mokiniai, 2001 m. –

684 mokiniai, 2002 m. – 550 mokinių, 2003 m. – 572 mokiniai, 2004 m. – 505 mokiniai, tačiau 2005 m. spalio 1 d. bendras mokyklos nelankančių mokinių skaičius išaugo iki 631;

9.7. apie trečdalį mokyklos nelankančių mokinių sudaro specialiujų ugdymosi poreikių turintys vaikai, todėl ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama šių mokinių ugdymo organizavimui, reikalinga profesionali pagalba jų šeimoms.

10. Tyrimų analizė rodo, kad atsiranda poreikis jaunimo mokyklų kaitai. Į jas ateina niekur kurį laiką nesimokę ir pagrindinio išsilavinimo neįgiję, kursą kartojantys antrus ar net trečius metus, įrašyti į nepilnamečių įskaitą ar teisti mokiniai.

11. Socialinės politikos grupės, Lietuvos teisės universiteto, Ekonomikos raidos centro (Bulgarija) atlikto sociologinio tyrimo „Socialinė integracija ir žmogaus socialinė raida permainų laikotarpiu Lietuvoje“ „Mokyklos nelankymo ir blogo lankomumo tendencijos ir priežastys“ (2003 m.) duomenimis, mokyklos galimybės padėti šiems vaikams sugrįžti į mokyklą yra menkos: apie 66 proc. apklaustų mokytojų nežino, kokiais būdais galima pritraukti niekada mokyklos nelankiusius mokyklinio amžiaus vaikus.

12. Lietuvoje nėra pakankamai alternatyvaus ugdymo institucijų ar jų padalinių, nors atnaujintoje Jaunimo mokyklų koncepcijoje greta dabar veikiančių jaunimo mokyklų siūloma steigti jaunimo namus, pagal paskirtį skirstant juos į tris tipus: 1 – neteistiems vaikams ir jaunuoliams, linkusiems į įvairias priklausomybes ar turintiems emocinių ir elgesio sutrikimų, 2 – vaikams ir jaunuoliams po gydymo ir reabilitacijos kurso reabilitacijos centruose, 3– vaikams ir jaunuoliams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, gavusiems psichiatro išvadą apie emocijų ir elgesio sutrikimus ir rekomendaciją.

13. Daugelyje pasaulio šalių kaip viena iš alternatyvaus ugdymo galimybių siūlomas produktyvus mokymasis, atsiradęs kaip alternatyvi mokymosi forma. Tarptautinė produktyvaus mokymosi taikymo patirtis rodo (Niujorke nuo 1983 m., Berlyne nuo 1991 m.), kad tai sudaro sąlygas mokiniams išbandyti save įvairiose profesinės veiklos srityse, įgyti socialinės patirties ir išlikti švietimo sistemoje. Remiantis šia patirtimi parengtas Produktyvaus mokymosi Lietuvoje įgyvendinimo rekomendacijų projektas.

IV. GAIRIŲ ĮGYVENDINIMO KRYPTYS

14. Formuoti pozityvų visuomenės požiūrį į alternatyvų ugdymą ir skatinti valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, asociacijų, nevyriausybinų organizacijų bei visuomenės bendradarbiavimą plėtojant alternatyvaus ugdymo įvairovę.

14.1. Supažindinti savivaldybių darbuotojus, mokyklų administracijas, pedagogus ir mokinių tėvus (globėjus, rūpintojus) su alternatyvaus ugdymo modeliais, informuoti apie alternatyvaus ugdymo galimybes ir privalumus įvairių ugdymosi poreikių turintiems vaikams.

14.2. Skatinti savivaldybes ir jų pavaldžias institucijas bendradarbiauti su socialiniais partneriais įgyvendinant alternatyvaus ugdymo gaires šalyje. Palaikyti vietos bendruomenių iniciatyvas ir stiprinti švietimo institucijų bendradarbiavimą.

14.3. Naudoti įvairias sklaidos formas formuojant pozityvų visuomenės požiūrį į alternatyvų ugdymą.

15. Sukurti alternatyvaus ugdymo pasiūlą ir pritaikyti mokymosi aplinką įvairių ugdymosi poreikių turintiems mokiniams.

15.1. Tobulinti teisės aktus ir rengti naujus siekiant užtikrinti alternatyvaus ugdymo galimybes ir pasiūlą.

15.2. Rengti alternatyvaus ugdymo institucijų aprašus ir ugdymo modelius bei jų įgyvendinimo strategiją.

15.3. Skatinti steigėjus kurti alternatyvaus ugdymo institucijas įvairių ugdymosi poreikių turintiems vaikams.

16. Didinti pedagoginės, socialinės pedagoginės, specialiosios, specialiosios pedagoginės ir psichologinės pagalbos prieinamumą alternatyvų ugdymą pasirinkusiems mokiniams.

16.1. Steigti papildomus pagalbos teikimo specialistų - psichologų, socialinių pedagogų, specialiųjų pedagogų – etatus ir siekti, kad mokymosi sunkumų turinčiam vaikui būtų laiku suteikiama pedagoginė, socialinė, specialioji pedagoginė, psichologinė ir kita pagalba.

16.2. Tobulinti pagalbos teikimo specialistų kvalifikaciją, didinant kvalifikuotų specialistų, ypatingai turinčių specialių žinių, reikalingų sprendžiant vaiko asmenybės, psichologines problemas skaičių, užtikrinant teikiamų paslaugų vaikui ir šeimai kokybę.

16.3. Stiprinti pagalbos specialistų aprūpinimą pedagoginio psichologinio vaiko įvertinimo metodikomis ir pagalbai teikti reikalingomis priemonėmis.

16.4. Spręsti mokinių ugdymo ir socialines problemas įvairinant socialines paslaugas bei užtikrinanti jų kokybę (nemokamas maitinimas, knygos, priemonės, rūbai).

17. Skatinti mokinių, jų tėvų (globėjų, rūpintojų) ir mokyklos bendradarbiavimą sprendžiant mokinio ugdymo problemas.

17.1. Kurti alternatyvaus ugdymo institucijose komunikacinį modelį, skatinantį interaktyvų mokinių, jų tėvų (rūpintojų, globėjų) ir mokytojų, pagalbos specialistų, administracijos bendradarbiavimą virtualioje ir nevirtualioje erdvėje.

17.2. Kurti bendradarbiaujantį tinklą (mokykla - socialiniai partneriai) mokinio ugdymo problemų sprendimui.

18. Gilinti pedagogų pasirengimą alternatyvaus ugdymo įgyvendinimui.

18.1. Rengti pedagogui alternatyviam ugdymui būtinų kompetencijų aprašą.

18.2. Modernizuoti universitetinių ir aukštųjų neuniversitetinių studijų programas, integruojant jose alternatyvaus ugdymo problematiką atliepiančius modulius bei temas esančiuose moduluose ir stiprinti studentų praktiką, pasirengimą praktinei pedagoginei veiklai.

18.3. Rengti ar tobulinti pedagogų kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo programas, įvertinant alternatyviam ugdymui reikalingų pedagogams kompetencijų ugdymą.

18.4. Rengti pedagogams alternatyviam ugdymui reikalingą metodinę medžiagą ir inicijuoti jos sklaidą.

VI. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

19. Remiantis šiomis Gairėmis rengiami ir tobulinami teisės aktai, reglamentuojantys alternatyvų ugdymą, rengiami ES Struktūrinių fondų projektai, skirti alternatyvaus ugdymo organizavimui, tobulinamas pedagogų pasirengimas alternatyvaus ugdymo įgyvendinimui.